

Monedes d'Andorra a través de la història

Pere Canturri i Montanya

Historiador i exministre de Cultura

Resum

Monedes d'Andorra a través de la història.

La ressenya de les monedes trobades en diverses excavacions d'esglésies andorranes mostra un catàleg d'aquestes monedes i palesa uns intercanvis comercials i unes relacions socials amb les regions del voltant. L'autor afegeix una contextualització i les notes escaients. Es ressenya la falsificació de 1585 a Tolse.

Resumen

Monedas de Andorra a través de la historia.

La reseña de las monedas encontradas en diversas excavaciones de iglesias andorranas muestra un catálogo de las mismas, demostrando intercambios comerciales y relaciones sociales con las regiones vecinas. El autor añade una contextualización y las notas pertinentes. Reseña la falsificación de 1585 en Tolse.

Résumé

Les monnaies de l'Andorre à travers l'histoire.

L'énumération des monnaies qui ont été retrouvées dans certaines fouilles d'églises romanes andorranes démontre qu'il existait des échanges commerciales et des liens sociaux entre les régions voisines. L'auteur nous situe dans un contexte et rajoute des commentaires appropriés. Il est question aussi de la contrefaçon de 1585 à Tolse.

Abstract

Coins in Andorra throughout history.

A list of coins found during the archaeological excavations in several churches in Andorra shines light on commercial exchanges and social relationships with the regions around us. The author includes a contextualisation and appropriate notes. Mention is made of the 1585 Tolse falsification.

estudi sobre la moneda que circulava a les Valls des del segle XII fins al segle XIX segons els exemplars trobats en les excavacions arqueològiques de Sant Andreu del Prat del Campanar a Arinsal, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma, Sant Cerni de Nagol i Sant Vicenç d'Enclar, i la seva incidència en la datació d'aquests moments.

Sant Andreu del Prat del Campanar¹

Les ruïnes soterrades que excavàrem durant els anys 1970-1971 es localitzen al nord del poble d'Arinsal, a uns 500 m de la plaça del poble riu amunt, vora el camí que dona accés als terrenys cultivats i que, continuant cap a la Coruvilla i l'estany de les Truites, comunica amb França pel port d'Arinsal i amb la Vall Ferrera pel de Baiau o Boet. Els elements constructius posats a la llum varen permetre posteriorment la reconstrucció d'aquesta capella tal com es veu actualment. Durant els treballs d'excavació i de recerca es varen trobar les monedes que d'aquest lloc presentem.

La tradició popular recollida deia que hi havia existit una església i que havia estat destruïda per una allau. Les recerques efectuades per deixar visibles les restes de l'obra ens varen fer pensar en la possibilitat que haguessin estat dues allaus en èpoques distintes les que haurien ocasionat la destrucció. Ho confirmava entre altres coses l'existència en alguns llocs de superposicions de construcció diferents. Per exemple, l'empedrat del presbiteri amagava restes d'un paviment anterior. L'empedrat del soler tapava la part baixa dels murs, on existien restes d'emblanquinat que havien estat visibles anteriorment.

Les monedes trobades refermarien aquesta possibilitat, ja que, tot i ésser difícil considerar una estratigrafia determinant, es podria establir que les monedes anteriors al segle XV estaven situades sota un nivell de lloc arenós amb restes de cendres, morter de calç i algunes lloses, i les posteriors a aquesta època entre una capa arenosa amb restes de fusta, morter de calç i alguns trossos d'emblanquinat de les

1. Vegi's el treball del mateix autor publicat a l'Anuari Guia d'Andorra. V. II. edició, 1971-1972. p. 276-281.

parets que encara guardava traces dels frescos romànics que l'havien recobert. La primera allau havia afectat l'edifici, encara que possiblement no l'hauria destruït. La segona seria la causa del seu enderrocament. Tenint en compte aquesta separació existent entre les monedes trobades, podria situar-se la primera allau a finals del segle XIV, i fóra la causa de les esmentades superposicions en la construcció. Una segona allau, més important, possiblement a mitjan segle XVII, ja que les darreres monedes que hi han aparegut són encunyades el 1618, hauria destruït l'església. Aquesta catàstrofe motivaria la construcció de l'església en un lloc diferent, dins el poble d'Arinsal, on es troba actualment.

De l'inventari general de les monedes que publiquem a continuació serien remarcables d'aquest lloc les següents:

El diner de "quartern" núm. 1 i els òbols o malles núm. 9 i 9 bis encunyats el 1174 i/o en el període 1184-1194,² i el diner agramuntès núm. 2 batut després de la repoblació d'Agramunt el 1163 i que per documents del període 1174-1183 estava llavors en curs³ i el melgorès núm. 3 possiblement del mateix temps.

D'acord amb la datació d'aquestes monedes, la construcció de l'església seria anterior al darrer quart del segle XII. Una moneda sorprèn per la seva singularitat dins el context general: la núm. 7, un *dinheiro alfonsi*, encunyat a Portugal per Alfons III, rei del 1248 al 1279. Com va venir a parar a Arinsal aquesta peça? Creiem que s'ha de relacionar amb les peregrinacions a Santiago de Compostel·la. Adquirida per un pelegrí a Galícia, on per la proximitat amb Portugal no estranyaria la seva existència, hauria arribat a Andorra en el camí de retorn de la peregrinació.

Sant Romà de les Bons⁴

La capella de Sant Romà està situada al cap del tossal on s'assenta el poble de les Bons, a la parròquia d'Encamp. Confronta amb les ruïnes d'un antic castell del qual queda la torre de l'homenatge – Torre Bona –, i com que s'estreny el camí de França a les gorges de Labor, hauria tingut el control d'entrada a les Valls.

La seva consagració va tenir lloc el 23 de gener de l'any 1164. Els treballs per a la recuperació de part dels frescos romànics i dels murals gòtics que s'hi troben i la restauració arquitectònica del monument foren el motiu de l'arrencament d'un soler de "parquet" que s'havia fet modernament. Aprofitant l'ocasió, es van examinar totes les restes que hi havia acumulades a sota, fins arribar al soler de penya primitiu. La capa de restes estava formada primordialment de pols i terra filtrada a través dels junts de les posts. Era un sediment amb minúsculs trossos de palla i herba portats sota el calçat amb el fang dels carrers i les quadres. Hi havia també unes peces de tosca, que identificarem

com a pertanyents a unes columnes; trossos i retalls de fusta de l'obra del soler i alguns rocs i lloses utilitzats per faltar-lo.

Les monedes varen sortir acompanyades de fragments de rosaris, medalles, botons i agulles, entre altres coses.

Les més antigues serien de començaments del segle XVII, i a continuació vindrien les encunyades durant aquest segle fins al XVIII. Després hi ha un buit, i reapareixen encunyacions del 1870 i monedes actuals de 10 cèntims d'alumini i pessetes "rubias".

Les monedes es datarien a partir del moment en què es construí un soler de fusta a l'església. Amb anterioritat, el paviment de roca viva no facilitava l'existència d'un sediment i, per tant, era difícil perdre un objecte sense poder-lo recollir immediatament. Això suposaria que el primer soler de fusta que amagà l'original de la construcció romànica seria obra de finals del segle XVI o principis del XVII. Seria la continuïtat de les innovacions aportades en posar-hi el retaule i modificar la façana amb la porta i les finestres.⁵ Després, el soler hauria sofert dues renovacions, quan es va construir el cor, a finals del segle XVIII, i quan es va fer de "parquet", a mitjan segle XX.

Santa Coloma

L'església de Santa Coloma, al peu de la plana d'Andorra, és una de les obres romàniques més conegudes del Principat a causa de l'original campanar rodó i pel fet que el seu arc triomfal és ultrapassat o de ferradura. Construcció preromànica en l'absis i part de la nau, figura ja citada en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell l'any 839.

Després d'unes obres de restauració de l'absis, es va creure necessari complementar-les eliminant uns additaments realitzats a principis del segle al presbiteri i també el soler de fusta que recobria un empedrat primitiu de la nau. Durant aquests treballs, que van tenir lloc a finals de l'any 1977 i principis del 1978, s'efectuaren les recerques convenients en el sediment existent sota el soler. No existia una estratigrafia definida. L'empedrat en alguns llocs estava molt destruït o no hi era, i en d'altres havia estat aixecat per efectuar enterraments, cosa que ocasionà les consegüents barreges de terres i materials, de tal manera que va sortir una moneda del segle XIII, la núm. 8, directament sota la pedra que tapava una sepultura del segle XVIII, i a més profunditat dos ardits del segle XVII, els núm. 23/11 i 23/3.

2. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 46.

3. MATEU I LLOPIS, F. *La Iconografía y la Heráldica de los Condes de Urgel en la Sigilografía y en la Numismática*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 1967, p. 15.

4. Vegi's el treball del mateix autor publicat als *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 3. 1978, p. 5 a 20.

5. Obra citada del mateix autor a Sant Romà, p. 6 i p. 17, 18 i 19.

El presbiteri va ésser refet l'any 1910. S'aixecà de nivell respecte al soler de la nau i s'obrà amb ciment. Com a motiu decoratiu es construï una vorera amb rajoles vermelles i se separà de la nau amb una reixa balconera.

Sota el paviment que reomplia el presbiteri sortiren monedes dels segles xvii i xviii. El seu nombre, considerable, ens fa suposar-hi un soler de posts. Tenint en compte que fins als anys 30, en aquest lloc, tapant l'arc triomfal, hi havia l'altar dedicat a Santa Coloma, obra de l'any 1750,⁶ és molt versemblant l'existència d'aquests empostissats a través dels quals es filtraven les monedes.

Anteriorment, en el primitiu soler, s'hi havien efectuat inhumacions. Vora una gran llosa que servia de coberta a una fossa sortiren dues monedes, l'una del segle xii i l'altra del xiv núm. 3 i 4 de l'inventari.

Al llarg de la nau, adossat al mur nord, en època imprecisa es construï un pedrís. Entre d'altres materials, s'empraren les restes d'un sarcòfag de pedra. Sota aquest pedrís va sortir una curiosa moneda del segle xix, núm. 28.

Fins ara, tot i existir part d'una edificació preromànica amb un arc ultrapassat de possible influència visigòtica, cap de les monedes trobades no és anterior al final del segle xii. La més antiga és el diner de billó de Pere I de Catalunya i II d'Aragó (1196-1213), que porta el núm. 13 en l'inventari.

Presenta una certa curiositat, considerant que va circular profusament a Espanya,⁷ el fet d'haver trobat aquí la moneda núm. 28, un *marrueco u chavo moruno*, provinent de l'Imperi Marroquí, com a indemnització de guerra a Espanya pel tractat de Tetuan de l'any 1860.

Sant Cerni de Nagol⁸

Sant Cerni de Nagol és una petita capelleta enlairada dalt d'un roc que domina el poble de Sant Julià de Lòria.

Té planta rectangular, absis semicircular i campanar d'espada, i, adossat al mur d'entrada, un pòrtic d'aixopluc que domina la vall. Durant els treballs de restauració de l'any 1978, s'hi descobrí l'acta de consagració. Datada l'any 1055, és la més antiga que es coneix a Andorra.

Aquests treballs, dedicats primordialment a posar a la llum unes pintures preromàniques existents sota l'emblanquinat, varen complementar-se amb la restauració general de l'obra. Com que el paviment de l'església era la penya, era aconsellable suprimir un tros de soler de fusta existent al peu de la nau i que tenia per funció uniformar una mica el pendent d'aquest lloc.

Com a Sant Romà de les Bons, sota l'empostissat hi havia un sediment de pols meitat orgànic meitat mineral. Aportat amb el calçat en

temps fangós, s'havia filtrat per les juntes de les posts, camí seguit per algunes monedes i d'altres petits objectes trobats.

Amb anterioritat a l'existència del paviment de fusta no hauria estat possible perdre les monedes, ja que damunt la penya haurien estat visibles i, per tant, recuperables.

La moneda més antiga recollida és de finals del segle xvi o principis del xvii. Per tant, l'existència d'una part de soler de fusta hauria de situar-se a partir del segle xvii, semblantment al construït a Sant Romà de les Bons.

Les monedes recollides se situarien aproximadament dins el període comprès entre el 1600 i el 1700. No hi ha encunyacions posteriors. El buit que se'ns presenta fins a l'actualitat és similar al de Sant Romà de les Bons. Tanmateix és estrany que no s'hagin trobat monedes del segle xix i principis del xx, ja que el culte encara hi era prou intens.

Entre les peces recuperades, la majoria ardots, són interessants les pel·lofes: una *civitas Urgellina* (núm. 1) i una encunyada a Castellbó (núm. 2), així com les encunyades properes a Andorra: la núm. 3 giro-nina, i la núm. 4 de Vic.

Sant Vicenç d'Enclar

Les ruïnes de l'església de Sant Vicenç, juntament amb les del castell de mateix nom, estan situades dalt d'un turó sobre el poble de Santa Coloma al peu de la muntanya d'Enclar.

Castell i església apareixen citats per primera vegada en l'acta de consagració de Sant Feliu de Castellciutat, l'any 952.⁹

El castell, després de diverses donacions i reconstruccions, desapareix definitivament arran del Pariatge d'Andorra del 1288.

L'església apareix abandonada, segons els "Apuntes sobre los Valles Neutrales de Andorra" del coronel B. Ulrich, de l'any 1852.¹⁰

Durant l'estiu de l'any 1979 es van excavar les ruïnes de l'església i del cementiri i es varen recuperar les monedes que reproduïm.

En el cementiri aparegueren les monedes núm. 11 i núm. 12. La primera entre la terra, sense formar part d'un context determinat, i la segona quasi bé superficial.

Les núm. 9 i 10 varen sortir junt amb les restes d'un possible lloc d'habitació entre la torre i el mur de la nau d'entrada. La major part

6. Segons un pagament a "l'escultor d'Adrall" que figura a l'Arxiu Parroquial d'Andorra la Vella.

7. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 124 i 152.

8. CANTURRI, P. "Sant Cerni de Nagol, el monument i les pintures preromàniques", A *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 4. 1979, p. 5-17.

9. BARAUT, C. Les actes de consagracions d'esglésies del Bisbat d'Urgell segles IX-XII. Apèndix, p. 91-92, document 33, a *Urgellia*. 1. 1978.

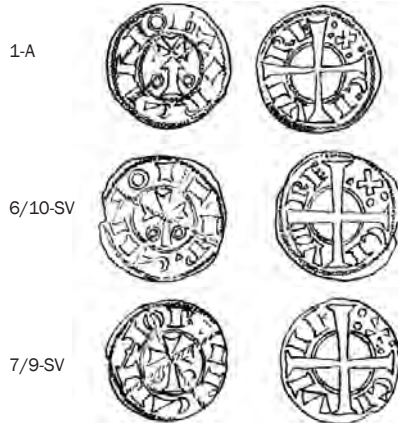
10. VIDAL I GUITART, J. M. *Instituciones Políticas y Sociales de Andorra*. Madrid 1949, p. 365.

de la ceràmica trobada en aquest lloc es correspondria amb la datació de les monedes al segle XII.

Les restants varen aparèixer en l'empedrat de la nau i al soler de l'absis, i a un nivell més baix en un racó del santuari sortí la moneda melgosa núm. 4/13.

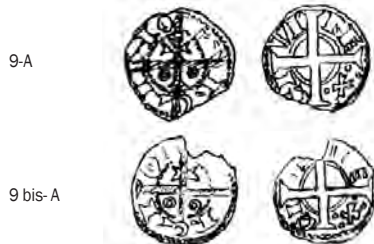
Es procedeix a l'estudi de l'excavació realitzada i dels materials trobats, tot situant les monedes dins aquest context.

Inventari de les monedes i la seva relació amb Andorra

* Diners de billó, procedents de Sant Andreu del Prat del Campanar d'Arinsal i de Sant Vicenç d'Enclar.

Moneda de billó encunyada a Barcelona per Alfons I de Catalunya i II d'Aragó (1162-1196). A l'anvers BARCINO, al revers CIVIREX. Va ésser encunyada a llei de 4 diners en una emissió a 54 sous el 1174, i en una altra a 44 per marc el 1184-1194.¹¹

* Diners de malla, o òbols en llatí, procedents d'Arinsal.

Encunyats a Barcelona per Alfons I. Moneda divisionària de l'anterior, de la qual era la meitat o la quarta part.¹² Porta els seus mateixos tipus en les dues cares.

El 1266, un òbol el comprador i un altre el venedor, era el que pagaven pel mesuratge de l'oli a la Seu d'Urgell.¹³

* Diner agramuntès procedent d'Arinsal.

Encunyats pels comtes d'Urgell Ermengol VII del 1174 al 1183, i Ermengol VIII del 1183 al 1208.

A l'anvers ACRIMONT VRGI Agramunt. Urgell, al revers ERMENGO COMES.

El 1163 es va repoblar Agramunt i s'hi va encunyar moneda (1174-1183). En una cara hi ha la creu, equilateral, i a l'altra el bàcul sobre la lletra V, inicial de Urgello i Acrimont.¹⁴

Malgrat que no sembla corrent que figurin aquestes monedes en els comptes d'aquesta època,¹⁵ la seva circulació seria patent a les valls andorranes. Al segle XII haurien deixat de circular a l'Urgellet i s'haurien generalitzat els sous melgosesos.¹⁶

Les monedes de Barcelona i els diners agramuntesos que hem descrit no els hem trobat especificats en els documents andorrans d'aquests temps que hem pogut consultar. Apareixen citats, en canvi, altres tipus de moneda: els diners d'argent el 915,¹⁷ els argenços el 1079,¹⁸ els sous de diners el 1170,¹⁹ els morabatins el 1176²⁰ i els sous el 1184,²¹ 1195²² i 1235.²³ A partir de l'any 1238 es va concretant l'ús del sou melgorès.²⁴ El 1330, en una definició d'un censal, es fan constar les lliures barceloneses²⁵ i en la taxació dels salaris de les escriptures dels notaris, confirmada per Gastó III de Foix l'any 1356,

11. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 46.

12. RIU, M. Les rendes dels monestirs i de les canòniques del Bisbat d'Urgell a la fi del segle XIII, a *Urgellia*. V.I. 1978, p. 272.

13. VALLS I TABERNER, F. *Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques*, Barcelona 1920, p. 410.

14. MATEU I LLOPIS, F. *La Iconografia y la Heràldica de los Condes de Urgel en la Sigilografía y en la Numismática*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 1967, p. 15.

15. RIU, M. Op. cit., p. 278.

16. CARRERAS I CANDI, F. *Monedes de l'Urgellet. La Seu i Organyà*, p. 70.

17. BARAUT, C. "Pergamins de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell referents a la Vall d'Andorra segles X-XIII". A *Quaderns d'Estudis Andorrans* 1. 1976. Apèndix, p. 72.

18. BARAUT, C. El monestir de Sant Sadurn de Tavernoles i les seves possessions a la Vall d'Andorra, a *Estudia Monastica*, volum X. 1968. Abadia de Montserrat, Apèndix, p. 260.

19. Op. cit., p. 75.

20. Op. cit., p. 267.

21. Op. cit., p. 267.

22. Op. cit., p. 269.

23. Op. cit., p. 79.

24. Op. cit., p. 80.

25. RIERA, J. i CIRICI, A. Inventari dels Pergamins del Comú d'Andorra, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 2. 1977, p. 82, document, n. 4.

tots els honoraris es fixen en diners i sous de Barcelona.²⁶

* Diners melgoresos procedents del Prat del Campanar d'Arinsal i de Sant Vicenç d'Enclar.

Diner melgorès: "Sous melgoresos, els sous o diners de Megalònia, ciutat de la Septimània o Gàl·lia gòtica, després Melgueil, els comtes de la qual la varen encunyar; era de billó i ostentava a l'anvers una creu i al revers quatre cercles de generació del monograma odònic. Amb diferents degeneracions del nom, s'encunyaren en el transcurs dels segles XI, XII i XIII".²⁷

Els diners melgoresos encunyats a Mauguïò pels comtes varen ésser moneda corrent a quasi tots els estats hispanopirinencs.

El tipus de Tolosa format del monograma ODO o ODDO, d'on varen sortir els tipus formats per tres anelles en triangle o quatre posades en creu va passar als melgoresos a través dels diners de Narbona i així en aquells diners s'han de llegir, en lletres deformades capritxosament, els noms immobilitzats de RAMUNUS Raimundis i NAIBONA Narbona, que es refereixen al vescomte Ramon I de Narbona (966-1023).²⁸ Víctor Lafont²⁹ ens diu que sembla que la moneda de Maugüo, Melgueil o Maguelonne va ésser la primera moneda en circulació al Rosselló i que es distingeixen fàcilment de totes les monedes contemporànies per la forma singular de la creu del revers, idèntica a la dels segells dels bisbes de Magalona al sud de Montpeller. El tipus presenta a l'anvers el monograma "odònic" degenerat, 4 anelletes i les llegendes semblants a les de les monedes de Ramon I, comte amovible de Narbona. Presenta per una cara en caràcters bàrbars, i gairebé no identificables, el nom del comte, escrit RAIMUNDUS, i per l'altra, el nom de la vila de NARBONA.

De les trobades a Andorra, en la primera es llegiria RAMUNUS/NAIBONA i en la segona RAMUNUS/NAIBONA.

El diner melgorès va circular abundantment durant el regnat de Jaume I (1213 - 1276), i com a moneda pròpia de Montpeller passà als altres estats d'aquell monarca, que la relacionà i en fixà l'equiva-

lència amb les monedes d'Aragó, Barcelona i València encunyades per ell.³⁰

Si tenim en compte que Andorra es trobava dins la zona on d'una manera especial circulava aquesta moneda,³¹ no és estrany veure-la citada en la major part dels documents d'aquesta època referents a Andorra existents a l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell.³² És usada l'any 1238 en una cessió d'oblies establertes a la Vall d'Andorra per valor de "CXI solidos bone monete malgerensis", en una donació en retorn d'unes terres a Engolasters i Sant Esteve d'Andorra el mes de juny de l'any 1246 pel preu de "C. solidos de Malgures" i el mes de novembre del mateix any en l'empenyorament d'unes terres a Bixessarri i Sant Julià de Lòria per cinquanta sesters de blat, mesura de la Seu i per "VI. solidos de diners malgerenses"; el 1250 en la venda d'una casa d'Aixovall pel preu de "VII. solidos de Malgures" i en el mateix lloc el 1251 per la venda d'una altra casa pel mateix preu. L'any 1251 es venen per "XXX.IIIII. solidos maleguerenses bone monete" dues terres i un celler a Sant Julià de Lòria, Bixessarri i Aixovall. El 1253 R. de Fontaneda de Lart i la seva muller Barcelona venen les seves propietats a Sant Julià de Lòria i Fontaneda per "LX. solidos malguresnes". El 1256 es ven a Bixessarri una terra pel preu de "XXV. solidos Malgures", i el 1260 una vinya a Santa Coloma per "XVI. solidos de Malgure bonos". El mateix any en una cessió a Fontaneda figuren "CXX. solidos de Malegure", el 1262 en la retenció d'una herència a Fontaneda també figuren "XX. sos de Malgure bonorum". Per la venda d'una vinya a Santa Coloma l'any 1265, es cobren "X solidos malgoresnes bonos" per una donació de tres terres i un hort a la Margineda l'any 1268 es reben "XL. III solidos Malengure bonorum" i per la venda d'una casa a Sant Julià de Lòria "VIII. solidos malgoresnes bonorum" l'any 1269.

En el Pariatge de l'any 1278 s'estableix que el bisbe d'Urgell i els seus successors puguin recaptar la qüestia dels homes i de la Vall d'Andorra fins a la quantitat de "quatuor milium solidorum malguriensium".³³

En una concessió d'empriu a Vall Civera donada pel bisbe Pere d'Urg el 31 de desembre de 1280, es condiciona a donar-li cada

26. VALLS I TABERNER, F. Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques, V, III Valls d'Andorra, Barcelona 1920, p. 462-473.

27. MATEU I LLOPIS, F. Glosario Hispánico de Numismática. Barcelona 1946, p. 46.

28. BELTRAN I VILLAGRASSA, P. Las Cecas Pirenaicas. Conferència de l'autor en el Cours de Técnica Arquelògica, Jaca 1951, p. 46-47.

29. LAFONT, V. Monnaies Catalanes et Roussillonaises. Número especial de La Tramontane dedicat al Museu de Numismática Joseph PUIG, p. 183.

30. MATEU I LLOPIS, F. Glosario Hispánico, op. cit., p. 128.

31. RIU, M. Les rendes dels monestirs, op. cit., p. 271.

32. BARAUT, C. Pergamins de l'Arxiu Capítular op. cit., p. 72-101.

33. VALLS I TABERNER, F. Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques. III. Valls d'Andorra. Barcelona 1920, p. 415.

any “una perna de porc que valgui tres sous melgoresos bons”.³⁴ Malgrat la prohibició de circular el melgorès a Catalunya feta pel rei Jaume I per privilegi del 1r d'agost de 1258, veiem que, igual que a la Cerdanya i a l'Urgellet,³⁵ a Andorra continuava circulant la moneda melgoresa. Dins les actes rosselloneses es menciona fins al 31 d'octubre de 1421.³⁶

13-SC

* Diner de quatern procedent de Santa Coloma. Encunyat en temps de Pere I de Catalunya i II d'Aragó (1196-1213) a l'anvers BARCINONA, al revers PETR REX.

4-SC

9-SC

5-A

* Diners de tern procedents de Santa Coloma i Arinsal. Moneda de billó de Jaume I el Conqueridor. Segons la descripció que en fa F. Mateu i Llopis:³⁷ “moneda de billó encunyada per Jaume I el 1256 a Barcelona a talla de 18 sous de diner i 20 sous d'òbol per marc. En l'anvers, el cap del rei coronat, d'aquí que també es conegués aquesta moneda amb el nom en llatí de coronati o coronatarum i, en el revers, la creu en els angles oposats de la qual es troben 3 punts al·lusius a la llei i dues os en record del monograma addònic”. En la primera es llegeix BARCINO/IACOB REX, en la segona BARQUINONA/IACOB REX i en la tercera la mateixa llegenda que l'anterior, bé que té canviats els punts i les os hi són a l'inrevés. La moneda barcelonina corria juntament amb el sou melgorès.³⁸

6-A

8-SC

20-SC

* Diners de billó trobats a Arinsal i Santa Coloma, també coneguts per ral de València.

Encunyats en temps de Jaume I (1213-1276) després de la conquesta de València el 1247, i que serviren al mateix temps per a tots els habitants del nou Estat, cristians, jueus i sarraïns. El seu tipus no hauria de canviar-se durant tota la vida del rei i encara durant deu anys després de la seva mort. València va respectar aquesta disposició i no varià la moneda confirmada el 1266 i batuda en grans quantitats el 1271.³⁹ En l'anvers es llegeix IACOBVS REX i en el revers, VALENCIE.

4-A

* Diner de billó procedent d'Arinsal. Moneda en tern encunyada per Jaume II (1291-1327). En l'anvers IACOBVS REX i en el revers BAQINONA.

34. RIERA, J.; CIRICI, A. *Inventari dels Pergamins del Comú* op. cit., p. 83, document, n. 12.

35. RIU, M. *Les rendes dels monestirs*, op. cit., p. 271.

36. LAFONT, V., op. cit., p. 183.

37. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico*, op. cit., p. 46.

38. CARRERAS I CANDI, F. *Les monedes de l'Urgellet, La Seu i Organyà*, p. 70. Diu: “simultaneament ab los sous melgoresos, hi corria la benvolguda moneda de Barcelona”.

39. MATEU I LLOPIS, F. *La moneda Española*. Ed. Alberto Martín 1946, p. 178-179.

3-SC

* Diner de billó trobat a Santa Coloma.
Moneda de tern encunyada en temps de Pere III IV d'Aragó (1336-1387). En l'anvers PETRVS REX, en el revers BAQINONA.

8-A

8bis-A

* Monedes de billó procedents d'Arinsal.
Menuts encunyats a València per Alfons III de València, IV de Catalunya i V d'Aragó (1416-1458). En l'anvers ALFONSUS REX Aragonun, en el revers, VALENCIA.

10-A

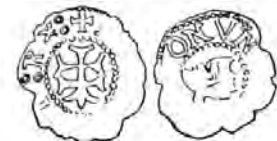
11-A

12-A

14-S

* Monedes jaqueses procedents d'Arinsal i Santa Coloma.
Monedes del Regne d'Aragó que portaven aquest nom per haver-se començat a encunyar a Jaca. Els exemplars 1r i 4t podrien ésser

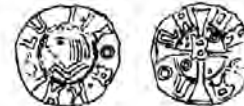
encunyats per Ferran el Catòlic (1452-1516) i les altres potser al segle XVII ja que s'encunyaren amb aquest model monedes en temps de Felip II i Carles II. La dificultat per desxifrar-les, a causa del mal estat de conservació, no ens ha permès precisar-ho.

3/16-SV

* Moneda trobada a Sant Vicenç d'Enclar.
Procedent de Bearn, encunyada a Pau, on s'instal·là la seca des del 1524, encara que anteriorment ja s'havia encunyat moneda a Morlans, coneguda per diners morlans des del segle XI.⁴⁰

13-A

13/1-A

13/2-A

* Monedes trobades a Sant Andreu del Prat del Campanar d'Arinsal.
Diners de Carles I i del regnat de Joana la Boja (1506-1516). En l'anvers IOA-KAROLU, en el revers BACANONA.

19-SC

* Moneda procedent de l'excavació de l'església de Santa Coloma.
Pugeses de Lleida encunyada durant el regnat de Carles I (1516-1558). Segons Mateu i Llopis es va acabar l'encunyació de pugeses a Lleida a la segona meitat del segle XVI, i la ciutat demanà per encunyar menuts el 1599 a Felip II.⁴¹ Per tant, aquesta seria de les darreres batudes.

40. BELTRÁN VILLAGRASA, P. *Las Cecas Pirenaicas*, op. cit., p. 48.

41. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico*, op. cit. p. 167.

14-A

10-SV

3-SS

* Peces procedents d'Arinsal, Sant Vicenç i Sant Cerni de Nagol. Menuts encunyats a Girona durant els regnats de Felip II (1156-1598) i Felip III (1598-1621). En l'anvers PHILIPUS D. G. REX i en el revers, CIVITAS GERUNDA.

11-SS

12-SS

16-A

* Diners procedents de Sant Cerni i d'Arinsal. Menuts encunyats per Felip III (1598-1621). En l'anvers PHILIPP D. G. HISPA. R. i en el revers, BARCINO CIVI 1618-1619.

15-SC

16-SC

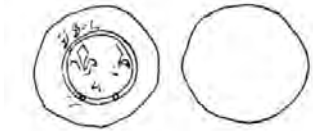
17-SC

1-SR

2-SR

* Monedes trobades a Santa Coloma i Sant Romà de les Bons. Dobles tornesos encunyats per Lluís XIII de França (1610-1643). En l'anvers LOVIS XIII R.D. FRA N. E T NA... Lluís XIII rei de França i de Navarra i en el revers, DOVBLE TOVRNOIS i la data. És dubtosa la darrera de les presentades, però el seu estat no ens permet precisar més.

4-SS

21-SC

* Monedes trobades a Sant Cerni de Nagol i Santa Coloma. Batudes a Vic quan Lluís XIII fou comte de Barcelona des del 23 de gener de 1641 fins al 14 de maig del 1643 any en què morí. En l'anvers LVDO.D.G.R. FRANCI i en el revers, CIVITAS VICEN 1641.

22-SC

22-bis-SC

10-SR

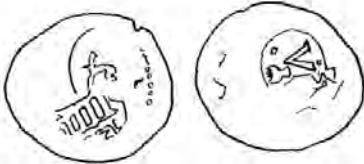

* Peces procedents de Santa Coloma i Sant Romà de les Bons. Diners encunyats a Barcelona per Lluís XIV, comte de Barcelona des del 15 de maig de 1643 fins al 7 de novembre de 1659. En l'anvers L.D.G. i en el revers, BARCINO CIVI, 164 ?, 1646.

8-SR

8bis-SR

* Maravedís ressegellats en temps de Felip III i Felip IV. Procedents de Sant Romà de les Bons. Aquests semblarien ressegellats entre el 1652 i 1655.

8-SV

* Moneda procedent de Sant Vicenç d'Enclar. Podria ésser un diner encunyat en temps de Carles II (1665-1700). Les monedes que segueixen són ardots batuts a Barcelona durant els regnats de Felip III, Felip IV i l'arxiduc Carles, Carles III. Les primeres encunyacions d'aquests tipus d'ardit s'efectuaren en temps de Felip II. En l'anvers porten l'efígie del rei entre les lletres AR, abreviació d'ARDIT, i en el revers l'escut de Barcelona amb la llegenda BARCINO CIVITAS i l'any. En temps de l'arxiduc Carles de Àustria, el primer Carles III, a Barcelona es reencunyaren els ardots. Felip V va imposar una mateixa moneda a tot el seu regne esperant que, entre altres, es consumissin els ardots, ja que s'havia justificat que se n'havien introduït molts de falsos encunyats per francesos a la Gascunya.⁴² Dins d'aquest conjunt d'ardits, només hi falten els encunyats per Felip II; de tots els altres, n'existeixen exemplars.

Són interessants les monedes falsificades el 1661, potser pels francesos de la Gascunya mencionats. Força rudimentàries, amb un escut de Barcelona que, tot i mantenir la forma, gairebé no es pot identificar i amb els sisos de l'anyada girats a l'esquerra, conseqüència de la inexperiència de realitzar-los al dret en l'encuny.⁴³

L'ardit és la moneda que hem trobat amb més profusió, mentre que les troballes d'altres tipus de moneda batuda amb posterioritat escasseja.

En documents andorrans es menciona específicament l'ardit. En el llibre del Consell General consta: "a 22 de gener de 1638, férem la taxa de la quèstia del Sr. Rei de França y trobam que tenim metedors quatre mil nou sens y dinous 4919 auries trenta sinch mil vuit sentes y vint dich 35.820 auries posam lo metedor a real que monten los metedos 492 lliures 18 sous y les auries a ardit que monten dos sentes noranta lliures vuit sous dich 290 lliures 8 sous que monte tot set sentes noranta lliures vuit sous". En el mateix llibre s'escriu també: "Vui a 24 de novembre al Consell de S. Andreu de 1653, fem la taxa de la quístia del Sor. bisbe i reduïda la moneda baja de la quístia tallada lo any pasat el Sor. rei de França ab moneda bona trobam fem dos sentes seixanta i sis lliures deu sous i un diner diem 266 lliuras 10 sous 1 diner tallam a deu sous per lliura de moneda bona i sou per real i diner per ardit fem les dites 266 lliures 10 sous i...".

L'any 1636, les haveries es pagaven a dos diners. El 1638, segons el text transcrit i els càlculs, representaria que un ardit és aproximadament igual a dos diners.⁴⁴ En el text de 1653, en canvi, l'ardit es cotitzaria solament a un diner, que sembla que és l'equivalència normal.⁴⁵

17-A

42. MATEU I LLOPIS, F. *La moneda española*. Ed. Alberto Martín 1946, p. 273-274.

43. Les monedes catalanes, per Joaquim Boter i Sisó, Volum III, p. 542-544, document CXIX del 31 de març de 1670. "Crida prohibint el curs de les pallofes" on es diu "que considerant sa Excelexcia el Capità General de Catalunya Dn Francisco Fernández de Córdoba. los insoportables danys, que la moneda de ardots, y menuts falsos, y fabricats ab fals encuny de alguna de esta part ha cansat" ... "que gran part de la moneda de ardots, y menuts que corren es falsa" ... "estableix, ordena y mana a totes, y qualsevol persones de qualsevol grau, estat o condició que sian, que d'esta hora en avant no pugan donar, ni rebre nientment moneda de ardots, y menuts prims, y llauers vulgarment dits pallofes per ser falsos, y fets, y fabricats ab fals encuny".

44. 35.820 haveries a 1 ardit són 35.820 ardots. 290 lliures a 8 sous són 69.696 diners. Per tant, cada ardit hauria d'ésser aproximadament 2 diners.

45. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática...*, op. cit., p. 9.

18-A

19-A

20-A

23-SC

23/4-SC

23/1-SC

* Ardits trobats a Arinsal i Santa Coloma.
Encunyats durant el regnat de Felip II (1598-1621).

1/12-SV

4-SR

5-SR

2-SC

23/2-SC

23/3-SC

23/5-SC

6-SS

* Ardits trobats a Sant Vicenç d'Enclar, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma i Sant Cerni de Nagol.

Encunyats durant el regnat de Felip IV (1621-1665). La núm. 23/5 SC presenta dos estampillats de l'encuny en la cara on hi ha l'escut.

2/15-SV

7/1-SR

7/2-SR

7/8-SR

7/4-SR

23/2-SC

23/8-SC

23/3-SC

23/10-SC

7-SS

8-SS

7-SR

* Ardits procedents de Sant Vicenç d'Enclar, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma i Sant Cerni de Nagol.

Reencunyats en temps de Carles III (1705-1711).

23/6-SC

23/11-SC

23/12-SC

5-SS

9-SS

10-SS

* Ardits trobats a Santa Coloma i a Sant Cerni de Nagol.

No hem pogut desxifrar l'any d'encunyació. El darrer té dues parts de la vora doblegada, cosa que fa pensar que quan es va perdre ja es considerava fora de curs.

6-SR

1-SC

* Ardits falsificats amb data d'encunyació del temps de Felip IV (1661).

Hi hauria la possibilitat que alguns altres dels esmentats també poguessin procedir de falsificacions, però les que són realment clares són les dues mencionades.

9-SR

5b-SC

5-SC

* Monedes procedents de Sant Romà de les Bons i de Santa Coloma, en temps de l'arxiduc Carles.

Encunyades a Barcelona el 1708-1710 amb la llegenda *ÉS UN DINER* i *BARCINO CIVITAS*. "El 1718 i 1719 es recolliren i es prohibí la circulació dels "dinerillos" encunyats en temps del Govern de l'arxiduc Carles, i s'establí a Barcelona un banc per a recollir-los".⁴⁶

26-SC

* Moneda procedent de Santa Coloma: 1 maravedís de coure del temps de Felip V (1700-1746).

Durant aquest temps, el 24 de setembre de 1722 és quan el bisbe D. Simeon de Guinda, "en vista de las confusiones que la alteración continuada de la moneda de Francia ha causado en estos mis Valles ...", dicta una disposició per evitar els perjudicis que sofriria la Vall amb la variació del valor extrínsec de les monedes.⁴⁷

La confusió en el valor, les falsificacions i la problemàtica del canvi a Andorra, en trobar-se amb una economia dirigida a França i Espanya indistintament, devien ésser considerables.⁴⁸

Ens queden les monedes següents, que no hem classificat, encara que suposem que han estat encunyades a França.

11-SC

12-SC

10-SC

15-A

9/28-SV

46. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática* op. cit., p. 45-46.

47. BARAUT, C. Un recull de documents d'Andorra dels segle XVIII, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 3. 1978, Apèndix, Instrument n 29, p. 110.

48. MARQUÈS, B. Un recull de documents sobre Andorra de l'Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 2. 1977; a la p. 93, document 64, es fa referència en l'enunciat a encunyacions de moneda a França que podia haver circulat a Andorra: "Carta del General de 26 de Mayo de 1798 sobre las monedas acuñadas en Francia con la inscripción, Carolus IV, ultimus Hispaniarum Rex, suponiendo que hay algunas en el territorio de Urgel; a fin de que S.J. le avise todo lo que sepa en el asunto y contribuya a que no se introduzca en su territorio".

24-A

De la moneda batuda durant el segle XIX, han aparegut a Sant Romà de les Bons una peça de cinc cèntims del 18..? i a Santa Coloma una peça de cinc cèntims i una de deu del mateix tipus i any, una peça de cinquanta cèntims de plata d'Alfons XII datada l'any 1881 i un "ochavo moruno o marrueco", curiosa peça provinent de la indemnització que pel tractat de Tetuan, al segle passat, va pagar el Marroc a Espanya i que va circular profusament per la Península.⁴⁹

12-SR

27-SC

28-SC

Com hem dit en parlar d'Arinsal, hi ha una moneda aliena al context general. És un "dinheiro" d'Alfonso III de Portugal, nascut a Coïmbra el 1210, i que va regnar del 1248 al 1279.

7-A

En l'anvers presenta "as cinco quinas", distintiu de l'escut portuguès. Com hem dit, és possible que arribés a Andorra seguint el camí de peregrinació a Santiago de Compostella.

Hem deixat a part les monedes locals divisionàries i les pellofes que serviren per a pagar l'assistència dels canonges al cor⁵⁰ o la presència dels seus membres als diferents actes de confraries o societats.⁵¹ Tot i que es consideraven fora de les encunyacions de moneda oficial, supliren a voltes aquesta dins les regions on es batien, i eren acceptades pels forners, carnisers i altres comerciants de la comunitat.⁵² Molt abundants a Catalunya les dels segles XVI i XVII, eren encunyades per una sola cara incuses i portaven monogrames de Maria, abreviatures de sant, dates, noms de catedrals, etc.⁵³ Solien ésser de llautó, coure, plom o ferro i per portar poc metall rebien el nom de pellofa.⁵⁴ En el veïnatge d'Andorra, es va batre moneda a la Seu d'Urgell, la Pobra de Sort, la Pobra de Segur, Salàs, Esterrí d'Àneu,⁵⁵ Castellbó, Puigcerdà, Vilafranca de Conflent, etc.

A la Seu d'Urgell, el 25 d'abril de 1471, el Consell acordà encunyar moneda local a causa de l'escassetat de moneda divisionària.⁵⁶ Carreras i Candi, en l'obra citada, diu que "els exemplars que han pervingut fins als nostres temps són de llautó roig, incuses i fets d'una fulla de metall semblantment a les senyals eclesiàstiques".⁵⁷

Els exemplars trobats a Andorra corresponen a aquesta descripció i n'hi hauria dels dos tipus que el mateix autor descriu dient: "... diferents en lo dibuix y pertanyants a dugues èpoques: loque mostra un grifó o animal alat y lo que representa un edifici o seu episcopal".⁵⁸ De llautó o coure amb la llegenda CIVITAS URCELLINA a l'entorn d'un grifó pels exemplars que tenim, és sens dubte un grifó⁵⁹ i la lletra "S", són les procedents de Sant Cerni de Nagol, Santa Coloma, Arinsal i Sant Romà:

49. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*, en la definició d'"ochavo moruno" diu: "Nombre vulgar dado en España a la moneda de cobre del Imperio marroquí; en anvers el emblema del Majzem, en revers la fecha, 1254 a 1288 de la Hégira, que corresponden a 1838-1871 de la nuestra Era". Diu també que deixaren d'usar-se en imposar-se el sistema decimal.

50. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico...*, op. cit., p. 154.

51. BONNEL, E., *Numismatique Catalane. Pallofes et mereaux. Número especial de La Tramontane*, p. 160.

52. BONNEL, E., op. cit., p. 160-161.

53. MATEU I LLOPIS, F., op. cit., p. 154.

54. Treure la pellofa és encara a Andorra sinònim de treure la pela seca a les cebes o a les avellaneres i ametlles torrades.

55. BELTRÁN I VILLAGRASSA, P. *Las Cecas Pirenaicas*, op. cit., n 17, p. 41.

56. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 71.

57. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 85.

58. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 85.

59. "El quadrúpede" que mencionava E. Bonnel, op. cit., p. 168.

* La primera correspondria a la 2a variant de Carreras i Candi, la segona a la 1a variant, i la cinquena a la 3a variant.⁶⁰ Encunyada a la Seu d'Urgell amb la llegenda CIVITAS URGELLINA a l'entorn d'un palau o façana de catedral i la lletra S, és la següent trobada a Santa Coloma. És incusa de coure o llautó roig. Diferiria de la descripció que en fa Carreras i Candi en el fet que la llegenda diu clarament URGELLINA i no URGELLENCIS.⁶¹ En l'escut es pot precisar que hi ha dos quaters barrats, i la façana potser faria pensar més en la del Palau Episcopal que en la de la catedral.

Batudes a la Seu d'Urgell, i amb la mateixa llegenda i característiques que les anteriors, tenim les trobades a Santa Coloma i a Sant Cerni, que posem a continuació. La diferència està en el fet que no és clar el motiu central; potser és un escut?

Del mateix tipus de les pellofes i incuses, són també les dues monedes procedents de Sant Vicenç d'Enclar i Sant Cerni de Nagol encunyades a Castellbó. No hem trobat publicada cap referència concreta a aquestes monedes, ni n'hem vist cap reproducció. Solament trobem constància de la seva existència en la menció que sobre ressegellament de la S sobre les monedes fa Carreras i Candi: "Sobre aquest ressegellament, consta en les actes dels acords del capítol de la Catedral, que a 30 de juny de 1618, tant la ciutat de la Seu com la vila de Castellbó feyen y repicaven moneda d'ardits".⁶² Aquestes monedes són de llautó amb les vores mal tallades en forma poligonal. Incuses. El motiu representat és un edifici que representa la portalada d'un castell flanquejat per una B i una O. Castellbó. Dintre d'una circumferència, semblaria interpretar-se la llegenda VILA CASTRIBONI + en l'una, i en l'altra VILLA CASTROBNO.

Entre aquesta classe de moneda, ens queden unes peces que no hem pogut identificar. Atès que tenim constància d'encunyacions a Organyà⁶³ en aquests temps, podrien pertànyer a aquest lloc, però com que no es coneixen els possibles models d'aquesta moneda, no ho podem assegurar. Esperant que la seva comparació amb altres exemplars permeti classificar-les, les presentem a continuació. Són de llautó i incuses.

60. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86: "1a variant: la Mitra del començament de la inscripció, es de major grandària: cinch punts separen la paraula CIVITAS de la URGELLINA ... 2a. variant: La mitra es de mida mitjana: un sol punt separa CIVITAS de URGELLINA, lo cercle exterior es de perles. 3a variant: La mitra es més petita; en lo demés, es igual a la segona variant, pró no té lo cercle de perles. 4a. variant..."

61. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86, la descriu com segueix: "Edifici figurant la portalada de la catedral urgellesa, al escudet, que es una creu, al damunt. Dintre d'una circumferència, la llegenda CIVITAS URGELLENCIS. Es de llautó, incusa. Heiss la judica del segle XVII."

62. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86.

63. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 87 i següents.

25/A

* La moneda encunyada a la Seu d'Urgell i Organyà va patir moltes falsificacions. Una d'aquestes, segons documents publicats per F. Carreras i Candi,⁶⁴ va tenir el seu origen a Andorra l'any 1585 i hi estava involucrat un tal Simó de Tolse. Per l'interès que representa donar unes dades sobre els contactes humans, la vida i els costums dels andorrans i el seu veïnatge en aquells temps, creiem que val la pena conèixer-los. Al final en un apèndix els publiquem, copiant-los de la transcripció que en feu F. Carreras i Candi en l'obra mencionada. Finalment, i encara que amb totes les reserves, voldríem acabar presentant dos encunyats de ferro procedents de l'Aldosa de La Massana de la Casa Vella del Giberga, i que ens ha fet pensar en la possibilitat d'una encunyació de moneda o pellofa a Andorra. En tot cas ignorem l'existència de cap moneda amb aquest tipus, ni n'hem sentit a parlar. Potser eren encunyats per marcar el bestiar i els coloms, o per marcar la vaixella d'estany? Hem preguntat si existia la possibilitat d'aquest tipus de marques antigament, però ningú no ens ho ha pogut constatar. Pensar que haguessin servit com a segells per a cera o lacre desmentiria l'existència que s'han usat donant-los forts cops de martell a fi de marcar el gravat.

Aquestes peces són de ferro, cilíndriques, amb l'extremitat on hi ha el gravat de forma cònica, i la contrària aixafada pels possibles cops de martell. La temàtica representada és: l'un té al centre la figura d'un quadrúpede per la forma, les orelles dretes i la cua grossa, potser esbossaria una guineu; en la meitat superior, una G seguida de quatre punts en rombe i encerclant exteriorment un perlejat; l'altre té al mig les lletres P.T.G., en la part superior dues estrelles de cinc puntes i en la part inferior un ocell que sembla un colom; el cercle exterior és de perles més petites que a l'altre.

La lletra G podria ésser la inicial de Giberga, i les de l'altre encuny, P.T.G, podrien ésser les inicials de Pere Torres Giberga, que consta com a conseller per la Massana des de l'1 de juny de 1699 fins al 27 de març de 1743.⁶⁵ Llavors, representaria una marca de família o seria l'encunyació de moneda per part d'una casa pairal andorrana com ha estat cal Giberga? Esperem que nous documents ens donin la solució.

Amb posterioritat a aquest text publicat el 1981, i en altres excavacions arqueològiques han aparegut monedes que han estat publicades en les memòries i monografies corresponents.

Adjuntem els documents del procés seguit contra Simó de Tolse de la parròquia de Sant Julià de Lòria i altres, acusats de fer moneda falsa de la Seu d'Urgell i d'Organyà l'any 1585.

Die vigésima secunda mensis januarii anno a natiuitato domini millessimo quingentessimo octuagessimo quinto.

Magister franciscus reed sarralerius ciuitatis urgelensis testis qui iurauit in posse magistri domini petri coromines legum doctoris iudicis criminis ciuitatis urgellensis ad dominium deum dicere et deponero veritatem, etc.

El primo fuit interrogatus super premissis et curia denuntiatis.

Et dixit: que diuendres dematí mes prop passat vingué joan gínestar en ma cassa y yo li demani si yauie res de nou: ell me digue que noi auie altres cosses sino que auien pres un moneder; jo digui qui ere y ell digue que era un tal tolse de sant julia: les hores respongué mestre nicholau borgonyo y son fill saldony pedrenyales que estauen forjant un cano de pedranyal en ma botiua ym digueren, "que es axo mestre frances" yo digui: "han pres á tolse per moneder segons diuen", les hores ells digueren: "anem nos ne ha esmorsar" y encontinent dexaren la faena que feyen y sen anaren de ma botigua y

64. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 78-84.

65. ARMENGOL, L.; MAS, M.; MORELL, A. *El Consell General (1682-1979)*. Consell General 1979.

tantost entengui a dir que sen eren anats; y en asso v.m. senyor veguer y los senyors de cousols vingueren en ma cassa ym demanaren dels dits borgonyons; jols digui que ja sen eren anats y aixi regonegieren cassa mia y tambe cassa sua y nols trobaren.

Mes dix interrogat que haura deu o dotze dies poch mes o manco que pere de deu botiguer desta ciutat vingue a ma botigua portant una pesa de quatre reyls falsa y digue al borgonyo lo vell que la cobras pus que ell lay havie donada y lo dit borgonyo digue que la cobrarie y que peral present no tenia dines y es ver y tant que jo viu la pessa de quatre reyls y la tingui per falsa.

E mes dix interrogat que lo dit mestre nicholau borgonyo y son fill saldony pedrenyals tenien y an tingut molta amistad y familiaritat ab lo dit tolse que vuy esta pres en lo present palau y asso se jo testimoni perque es vingut moltes voltes dit tolse a parlar ab ells y menjar y beure en ma cassa; y també estos passats dies dit saldoni digue que anaua á sant julia per agrauar alguns canons a cassa de mestre pau de sant julia y es veritat que dit saldoni ana y estigue sis ho set dies ha tornar y apres que fonch tornat jo parli ab lo dit mestre pau lo qual me dix que lo dit saldoni y ere estat y que no haurie fet mes de vestirse una robeta segons digue que dit tolse lay hauie donada de burell negre soes calses y robeta y també digue que no li hauie grauat ninguns canons.

Mes dix interrogat que lo dit tolse lo dia abans nol prenguessen hauie un dia abans que ere assi y tractaue y parlaue ab los dits borgonyons y menjaue y beuie ab ells.

E mes dix interrogat que los ardots y dines que v.m. me amostren dels della estampa della seu y de organya son falsos ylls tinch per falsos perque no son com los de la present ciutat.

E mes dix interrogat que al temps que dit pere de deu porta la pessa de quatre falsa al dit mestre nicholau borgonyo son fill lo major ques diu grabiel casi reptantlo que sempre auie ell de pendre pessas falses y dit borgonyo digue que lay hauien donada.

E mes dix interrogat que lo dit saldoni fill del dit mestre borgonyo es bon menestral y sab molt ben grauar pedrenyals y altres cosses y seria bo pera grauar cunys y pera fer moneda y lo dit saldoni me digue á mi testimoni que yo digues als consols de la present ciutat si ells volien que lo dit saldoni farie cunys milor que lo argenter que altri nols sabrie contrafer.

Fuit sibi lectum et perseueravit.

Dicto et eodem die.

Margarida aliassa uidua habitatrix presentis ciuitatis citate etc qui iuravit in dicto posse etc. dicere veritatem etc. Et primo fuit interrogata si per curie prenentis et denuntiantis etc. Et dixit que la sen-

mana passada quem par ere dijous vingue en ma cassa simon tolse de mas de tolse parrochia de sant julia y digue si li volia anar a sercar una cuerna y jo li digui que si y axi me dona dos ardots della Seu nous y jo ani a cassa perot gomar a sercar la dit a cuerna y doni dos ardots i tantost vingueren los senyors Consols della present ciutat dientme quin auie donats aquells diners della cuerna iols digui que lo dit Tolse los me hauia donats y tantost vingue lo pedit tolse allí deuant cassa den martí cassals y los senyors Consols instaren al senyor veguer que se asseguras del dit tolse y alí lo dit senyor prengue al dit tolse y ha una dona andorrana que esta a cassa de mossen rampuni sobre la botiga della spesieria y ali ascorcolaren al dit tolse y a la Andorrana pera saber si aportauen menuts falsos inols trobaren res y lo dit senyor veguer prengue una lum que estaue ali y baixa per la scala aual fins al carer y nos dexa alles fosques dexant encomanat als consols que tinguessen compte ab lo dit tolse y la Andorrana y com estaue ali sense lum jo senti que algu li digue “si teniu res lansauho ara” que jo no pugui dir qui es lo qui digue veritat es que jo senti un colp en una armariat quey ha ali prop la finestra y tantost com lo senyor veguer fonch puiait possa á dir tolse en una altra cambra per ha escorcolar lo consol rampuy digue “Senyor veguer ja es assi lo que sercam “ y lo senyor veguer regonegue lo dit armariat y troba aquest mocador ab aquesta moneda que assi mes mostrada al vul y lo senyor veguer li demana a dit tolse si el hauie lansat aquella moneda ali y dit tolse digue “mal age qui les me ha donats perque jo so hostaler y prenc moneda de una y altra “ y axi lo senyor veguer lo prengue y aporta á la presso hont vuy esta pres.

Fuit sibi lectum et perseueravit.

Die vigésima quina januarii anno a natiuitate domini Millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.

Simon tolse mansi de tolse parrochia de Santo Juliano vallium Andorre captus in carceribus episcopalibus ciuitatis urgelum qui iuravit in dicto posse videlicet in facto suo proprio sine iuramento et in aliene cum iuramento et ut testis dicere et ponere veritatem etc. Et primo fuit interrogatus quants anys te ell depossant.

Et dixit que tinch vint y sis fins en vint y vuyt anys poch mes o manco. Interrogat si sap ni pressum la causa perque esta pres ni qui la pres ni haont lan pres que de tot digue la veritat quant lan pres.

Et dixi que anit tart ague vuy dies lo senyor veguer me prengue deuant la botiga de marti cassals marjant desta ciutat y me puia en la cassa de mossen hyeronimo rampuy sobre la cambra della spesieria jo no se pas perque me han pres ni perque no si ja no ere per aquexos

diners so es ardots y dines della seu que v.m. me amostraren los quals jo tinch per bons.

Interrogat si conex aquesta moneda ardots y dines della Seu y dines de organya y una pessa de dos reals embolicats ab un mocador y de ahont la aguda y quí lay ha donada y si es aquexa moneda la qui lansa en cassa de mossen hyeronimo rampuy en un armariat que de tot digue la veritat.

Et dixit que jo conech molt be la moneda que v.m. me amostren que son dines y ardots della seu nous y de organya y una pessa de dos reals la qual moneda esta dins un mocador meu que portaua pera pagar á pere puix que li dech sinch liures y mitja á mossen hyeronim carles vint reals y es la matexa que jo lansi dins lo dit armari de mossen rampuny lo qual armari esta prop la finestra de dita cassa la qual jo tinch per bona y ne tret alguns ardots de organya quey auie per causa que assi nols prenen.

Interrogat si dita moneda era bona y la tenia per tal per quina causa la lansaue en dit armari que digue la veritat.

Et dixit que jo la lansi per veure ali aualotat que tots los qui eren ali dejen que ere falsa dita moneda moguts perque ne avien portats á cassa de Gomar dos ardots la xiqua den aliassa los quals jo li auia donats perquem comprás una cuerna pera mi asopar y altre o dos ardots que avia donats a una dona que es diu joana andorrana segons diuen que es de canilo valls de Andorra la qual me dix que no hauie menjat de tot lo dia la qual moneda traguí de aquest mocador y della forma de aquestos matexos quem son mostrats all vul los quals diners yo portaua per possar los y pagar als que jo deuia com dalt tinch dit.

Mes dix interrogat que aquesta moneda quem amostren al vull jo la he aguda dells que venien á comprar carn á la carneseria de sant julia perque he tinguda la carneseria alguns dies. Mes he aguts set reals entre ardis della seu y de organya nous della marquesa ramoneda de sant julia y quatre reals ne aguts della matexa moneda de Na joana aleta hostalera de Sant julia. Mes ne agut tres sous della matéxa moneda de un ques diu fusteret de sant julia tambe hostaler y la pessa de dos he hagut del balle de les caldes nicholau montanya la qual me dona ab mescla de vuyt liures quem presta en presencia de thomas de serdanya entre reals y pessés y los prengui sense comptar y regonexerlos fiant me del que digue que yals tenia comptats.

Me dix interrogat que jo conech á nicholau borgonyo pedrenyaler que esta en la present ciutat de urgell y vingue á sant julia pera picar limes al farer y es veritat que vingue a cassa mia pera veure un porch que volie comprar y lo mateix dia sen torna y tambe es veritat que saldoni borgonyo o son fill vingue a cassa mia y dormi una nit y

me adoba un pedrenyal y lo endoma sen ana de cassa y no se haont sen ana ni haont no es veritat quem deu quatre alnes de drap tenat seur lo qual li vengui a vint sous lalna y no es pas veritat quem age pagat ni donat diners de la seu ni de altra part sino lo adob del pedrenyal que me ha fet.

E mes dix interrogat que jo no se pas qui ha fet aquexa moneda della seu ni de organya ni jo la he feta ni se tampoch hont ses feta ni haont no ni tampoch se si los borgonyos ne han feta ho no perque yols tinch per homes de be.

Mes dix interrogat que lo matex dia quem pregueren au a dinat en cassa de dit mestre nicholau borgonyo y tambe y he dinat una altra volta quem dona una letra que portassa ha puigcerda.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis vicarii et regents judicaturam.

Die vigésima octava januarii.

Honorabilis petrus de deu botigueris ciuitatis urgellensis testes citatus ad instanciam fiscí procuratoris qui iurauit in dicto posse etc. dicere etc.

El primo fuit interrogatus super curie prenentis et denunciantis etc. Et dixit que pot hauer un mes poch mes ho manco vingue en ma botigua mestre nicholau borgonyo pedranyaler entre les set ho vuyt hores de nit pera comprar merlussa y com la ague comprada me dona una pessa de quatre reals y yo testimoni li torni; e mes auant parme que prengue liura y miga de merlussa segons me apar y aixi li torni lo mes auant com tinch dit y al cap de vint dies jo tenia de donar alguns diners cerca de sinquanta lliures a guillem villa de sant julia y li doni la dita peça ab altra moneda y conegue que dita pessa era falsa y no la volgue rebre y axi jo la torni al dit mestre nicholau borgonyo dient li que la pessa de quatre reals me hauie donada quant compra la merlussa ere falsa y que lam cobras y el digue que si que ere veritat que ere falsa y que el la cobrarie y que ja sabie qui lay auie donada y axi la prengue ym digue quem tornarie los dines mes encara nolls me ha tornats que encara ho te tot.

Mes dix interrogat que tambe he entes a dir que los dits borgonyons ne hauien donada una pessa de dos Reals a bertran costa carniser la qual tambe diuen ere falsa.

Mes dix interrogat que los ardots y dines della seu y de organya quem son mostrats al vull son falsos y yols tinch per falsos perque no son tals com los altres que la ciutat ha fet y tambe la pessa que v.m. me mostren al vull juntament ab los dits ardots y dines es falsa y la tinch per falsa y es del matex senyal y metal della pessa que a mi me donaren es veritat que aquella ere de quatre y aquesta de dos.

Fuit sibi lectum etc.

Dicto die.

Joannes ginestar faber lignarius et scarcellerius ciuitatis urgellensis testis citatus etc.

Et primo fuit interrogatus super curie prenentis et denuntiantis etc.

Et dixit que lo endema de Sant Anthoni mes prop passat me enuia a sercar frances red sarraller per un mijonet y com fui ali en sa botigua en presentia de mestre nicholau y saldoni borgonyons pare y fill perdrenyals que forjauen un cano de pedrenyal en la botigua de dit mestre reed me digue lo dit rehet si jo li volia dexar uns grilons per ha veure com estauen fets que ell ne volia fer uns altres per al carcel de ciutat y jo li digui que non tenia quels hauia embarassats per ferrar un home y el me digue qui ere lo home y els digui que ere tolsa de sant julia y ells digueren "tolse". Y aixi digueren los dits borgonyons "anem nos ne a dinar". Y al cap de una stona y yo torni alla dita botigua y demani al dit mestre frances hahont eren los borgonyons y el digue que encara no heren vinguts que crehie jols hauia spantats y axi jo ani a cassa sua yn demano ha sa muler y ella me digue que noy eren y que eren fora ciutat.

Mes dix interrogat que aquesta peça de dos reals que mes mostrada es la que jo traguí della botjaca de tolse perque lo senyor veguer y los senyors de consols me digueren lay demanas y axi lay demani y lay traguí della botxaca.

Fuit sibi lectum etc.

Die vigesima octaua januarii etc.

Anthonius bor nuntius ville oliane testis qui jurauit indicto posse etc. dicere etc.

Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.

Et dixit que diuendres mes prop passat aguit vuit dies lo fill del balle de oliana me vingue a sercar entre les nou y deu hores de nit que jo anassa a farrar un home que hauien pres y axi jo ani y con fui a cassa del balle trobi que tenien pres mestre nicholau borgonyo y axi jol farri y li possi unes maniles y parlant ab el digue que si moneda falsa hauie fet que alguns traïdors ho hauien fet fer a saldoni son fill per quant un tolse de sant julia vingue en sa botigua segons dit borgonyo me digue si li volie grauar tres canons y dit borgonyo digue que nou volie fer perque eren curts y axi dit tolse li digue que si el nou volie fer que li dexas anar ha son fill saldoni pera grauarlos y axi diu y ana dit saldoni y estigue alguns dies y axi diu dit borgonyo ques pense que lo dit tolse li feu fer aquesta moneda que diuen li han trobat falsa.

Mes dix interrogat que al temps que prengueren al dit borgonyo mestre nicholau lo dit saldoni fugi y salta per una finestra tot en camissa

y tambe lo grabiel fugi y despux no son tornats ha holiانا que jols aiga vistos.

E mes dix interrogat que lo dit mestre nicholau me ha dit portant lo per lo cami me dix que ja sere vist en major bregues que no here aqueixa quem ere exit y que ere estat turmentat per alguns cassos y no loy auien pogut prouar y que tenie tres testimonis falsos contra de el y que de tot ere exit.

Fuit sibi lectum etc.

Dicto die honorabilis thomas puig bajalus ville oliane testis qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.

Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.

Et dixit que mossen miret della present ciutat de urgel me vingue en ma cassa portant me un manament del senyor governador del illustre capítol firmat de sa ma y de micer bernardi corominas jutge del dit illustre capítol contenint en efecte que en pena de cinquanta ducats capturas y prengues les persones de nicholau borgonyo y saldoni y grabiel sos fills y aixi jo ani a cassa del pubil perles pera capturar los y prengui al dit mestro nicholau borgonyo y lo dit saldoni sentint que jo hauia pres son pare fugi y salta per una finestra y sen ana de oliana ab son germa grabiel qui ere ab una altra cassa y despuix nols he vistos.

Mes dix interrogat que portant jo lo dit mestre nicholau borgonyo pres y tambe mo digue a la presso de oliana que un tal tolse de sant julia ere vingut en sa botigua dient li que si li volie grauar tres canons de pedrenyals y el digue que nols volie grauar perque no ere de mida y axi dit tolse diu que li digue que li dexas son fill saldoni per anar los agruar en sa cassa y axi y ana segons me ha dit dit borgonyo lo qual tambe me dix que lo dit saldoni son fill auie grauat los cunys per fer moneda della seu y que lo dit tolse li auie fet fer aqueixa moneda empero que el no tenie ninguna culpa y que aquell ho hauie enganyat.

Item dix interrogat que lo dit borgonyo me digue a mi testimoni y adaltres que ja auie los nou turments y que lo parlar que fa regulos lije restat de aquexos turments.

Fuit sibi lectum etc.

Die VIII februarii 1585 honorabilis bertrandus costa carniser testis citatus productus et interrogatus ad instanciam fisci procuratoris qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.

Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.

Et dixit que ha tres semmanes poch mes ho manco que un fill de mestre nicholau borgonyo anomenat grabiel vingue a comprar carn a la carnisseria y prengue vint dines de carn lo qual me paga ab una

pessa de dos reals dient que li tornas lo mes auant y axi jo miri y reconegui la dita pessa y trobi que era falsa y lay torni y ell me digue que li fes la carn y encara lam deu.

E mes dix interrogat que dies abans nom portas la dita pessa vingue lo matex fill del borgonyo ques diu grabiel y compra dos ardots de carn y jols prengui y vehent jo que eren falsos los hi torni y el ma dona dos ardots bons.

E mes interrogat dix que jo tallo alla taula della ouella y que venen moltes voltes alguns que porten ardots falsos della matexa marcha que an trobat a simon tolse y he entes a dir ys diu publicament per la ciutat que y corren molts ardots falsos de la marcha que han trobat a dit simon tolse y asso puch dir jo perquen fas tornar molts y noy ha dia que no men porten en mans.

Fuit sibi lectum et perseueravit etc.

Dicto die Honorabilis petrus aloy sutor ciuitatis urgellemsis testis citatus ad dictam instanciam qui iuravit in dicto posse in animam suam etc. dicere etc. veritatem etc.

Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.

Et dixit que menant un dia present a mestre nicholau borgonyo pedrenyaler pres del loch de arfa en la present ciutat interrogant lo sobre dells ardots falsos que son trobats en poder de simon tolse quey sabie ha dit si ningu y sabie sobre los ardots falsos que han trobat a simon tolse serie son fill menor que es diu saldoni y jo he replicat que si ninguna cossa y sabie que digues la veritat sino que les cordes li farian dir. A les hores dit borgonyo ha dit y respost dient que ja ere stat turmentat y que ja ere exit de majors treballs que no aquestos y que ere estat pres un any en barcelona y no ha volgut dir per quina causa per molt que jo lo aia interrogat.

E mes interrogat dix que jo he tingut tauerna alguns dies apres de sant simon y ajudes fira della present ciutat y los fills de dit mestre borgonyo ques diuen grabiel y saldoni segons he entes a dir a son pare venien a comprar vi y pa los quals me donauen molts ardots falsos della seu della matexa marcha y stampa de aquestos quem son mostrats al vull los quals jo conech y tinch per falsos y hauent me donat dits borgonyons de dits ardots falsos y jon doni raho als senyors consols que les hores se trobauen y que tinguessen compte que molta moneda so es ardots falsos della present ciutat anaue per ciutat y que tinguessem bon compte y despres me son vinguts moltes voltes de aquexos mateixos ardots quem son mostrats per ha comprar pa y vi y despuix non he volgut pendre.

Fuit sibi lectum et perseueravit.

Die XII martii 1585.

Discretus guillermus punyes notarius villed collis de nargo testis qui iuravit in posse regentis iudicaturam presentis ciuitatis ad dominum deum etc. dicere etc.

Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.

Et dixi que venint yo testimoni de organya ab un home quem par es gendre de miquel castell della present Ciutat ym par que menaue en temps passat un parell de matxos y parlant de mestre borgonyo quel auien menat pres de oliana dix que al torrent della iglesia de bassela hauie encontrat lo fill de mestre nicholau borgonyo y que li hauie dit sill volie guiar que el dirie lo que passe sobre della moneda falsa y que farien patir a son pare injustamen quell hauie fet los cunys ab simon tolse della moneda della seu.

Fuit subi lectum et perseueravit.

Die XIII martii 1585.

Anthonius garrigua sarrraleius regni francie nunc ciuitatis urgellensia habitantis testis citatus qui iuravit in dicto posse etc. dicere etc.

Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.

Et dixit que lo die de Sant Anthoni mes prop passat estant io al portal de tredora della present ciutat vegui a saldoni borgonyo ques passejaue per ali y portaue alguns dines ho ardots nous de esta ciutat fins en summa de un sou poch mes ho manco y el me scomete dientme si volie anar a veure que el tenie alguns menuts y ali los me amostra dientme que io miras si eran bons y jo li digui que lansas que tots eren falsos que ali haont beuriem nos affrontariem y io testimoni no se que sen feu de dits ardots be es veritat que aquell dia se pasejaren lo dit saldoni borgonyo ab simon tolse dins la present ciutat y tambe defora y asso se jo testimoni perquells vegui passejar y lo endema fugi lo dit borgonyo en sabent que auien pres al dit tolse y despuig noll he vis.

Fuit sibi lectum et perseueravit.

Dicto die: janotus sutor ciuitatis urgellensis testis qui iuravit indicto posse etc. dicere etc. deponere veritatem etc.

Et dixit que trobant me jo testimoni en cassa de mon jerma saluador celes un die despres que simon tolse esta pres en companyia de mestre joan marti daguer y parlant dells ardots falsos que han trobat ha simon tolse vingue guilem scalera del mas delles vidrielles y hoint nos parlar de dit tolse digue dit scalera "que nau fet de simon tolse" y nosaltres diguerem que non hauen fet res encara que a la presso se estaua. Aleshores dit scalera dix que ell ere estat conuidat de fer moneda en cassa sua per un serraller y no anomena qui ere que jo tinga recort dientho dels borgonyons mes nom recorde si digue lo

pare ho lo fill y dit scalara digue queu auie dit a sa muler y ella diu que li digue que nou fes per res.
Fuit sibi lectum et perseueravit.

Dicto die.

Grabiel vilamulis ciuitatis urgellensis testis citatus productus etc. qui iuravit in dicto posse etc. dicere etc. deponere etc.

Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.

Et dixit que venint jo de senahuiga com fui a la vila de oliana al hospital del pubill clariana entengui a dir a un home de oliana que dona setse reals al hoste que es lo dit pobil clariana per aquells portas alla muler de mestre nicholau borgonyo que saldoni fill del dit mestre nicholau deye y li envie dit ha dit home que el hauie fet los cunys della moneda falsa ques met en la seu de urgell y que sil guiauen

ell dirie la veritat y com fui alla creu del pla de sant tis encontrí a guillemet de punyes que venie ab alguns cauals y vingueren fins assi tots plegats y es veritat que jo he menat un parell de matxos y que so gendre de miquel carles.

Fuit sibi lectum et perseueravit.

Ex meritis presentis inquisitionis et alias constat Gabrielem et salidonem burgonyons fratres pedrenyalers a presenti ciuitate fugiisse pro criminibus contentis in inquisitione ideo et alias discretus fiscus procuratoris exhibens predic tam inquisitionem et ecce petit dictus burgonyons fratres capi et carceribus mancipari si posunt sui ante citari ad fines banni iuribus et privilegiis fiscis semper saluis.

Ffiscus aduocatus – ob. vigesima sexta mensis martii anno predicto millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.